

Виконання САТ у вигляді “лінгвістичного есе” забезпечує розвиток не тільки стилістичних умінь студентів, а й динаміку їхньої професійної мовнокомунікативної компетенції, оскільки такий вид роботи у ВНЗ дає можливість для створення нового, власного тексту в конкретному стилі, що вимагає не тільки глибоких теоретичних знань з мови, а й достатньої комунікативної вправності, умінь поєднувати та добирати мовні кліше, що властиві різним стилям мовлення, впорядковувати синтаксис тощо. Таким чином, навчаючи студентів виконувати комплексний САТ, навчаємо практичним діям в умовах професійної комунікації, розвиваємо такі компетенції, як лінгвістичну, предметну, прагматичну.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Великий тлумачний словник української мови / Уклад. і головний редактор В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: Перун, 2003. – 1440 с.
2. Мельничайко В.Я. Види мовного розбору. Українська мова. Довідник. Тернопіль: Богдан, 1997. – 120с.

УДК 372.461:81'233

Н.С. Бородіна

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ ЗА КРЕДИТНО-МОДУЛЬНОЇ СИСТЕМИ

У статті визначаються та коротко розглядаються основні шляхи вдосконалення комунікативної компетенції майбутніх учителів-словесників за умов кредитно-модульної системи, визначено форми навчання, що сприяють розвитку в студентів умінь і навичок професійного мовлення. До кожної з форм роботи подаються методичні рекомендації та зразки завдань.

The article determines and researches main ways of improvement of future teachers' (linguists') communicating competence provided by credit-model system. It also determines necessary forms of education that help to improve the students' abilities and their professional language skills. To every kind of lessons the article under consideration offers methodical recommendations and examples.

Європейська інтеграція вітчизняного освітнього простору та приєднання України до Болонського процесу зумовили оновлення й урізноманітнення форм, методів і приймів навчання відповідно до вимог кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищій школі. Зокрема, суттєво збільшилася сьогодні частка самостійної та індивідуальної роботи студентів, іншого, більш сучасного, змісту набувають і такі традиційні форми навчальної діяльності студентів, як лекції, практичні та семінарські заняття тощо.

Досвід роботи за кредитно-модульною системою на факультеті філології та журналістики Миколаївського державного університету імені В.О.Сухомлинського дає змогу стверджувати, що формування фахової комунікативної компетентності майбутніх учителів-словесників відбувається на заняттях різних типів. Урізноманітнення форм навчання в системі професійної підготовки студентів-філологів є важливим шляхом удосконалення їхньої комунікативної компетентності. Метою статті є визначення й розгляд найбільш ефективних форм роботи, спрямованих на вдосконалення у студентів-філологів професійної комунікативної компетентності.

Лекція [А.Алексюк, Я.Болубаш, С.Вітвицька, О.Морозов, О.Пехота та ін.] є традиційною формою навчання у вищій школі і забезпечує ознайомлення з основним змістом

дисципліни, тоді як на інших заняттях відбувається поглиблення знань й уведення нових понять і термінів до активного словника студентів.

Обираючи методіку проведення лекції, бажано надавати перевагу активним її формам, зокрема, проблемно-моделювальній, лекції-практикуму й лекції з коментарями [3] та враховувати такі інструкції й рекомендації:

- лекції забезпечують формування фахового мовлення студентів-філологів, тому під час їх проведення викладач повинен висвітлювати зміст ключових понять і термінів дисципліни;
- розробляючи зміст лекцій, викладач повинен орієнтуватися на проблемні й найбільш актуальні питання, обов'язково розглядати поняття, зміст яких не розкрито (або недостатньо розкрито) в підручниках і посібниках;
- у ході лекції викладачеві необхідно надавати перевагу проблемним та дослідницьким методам і прийомам роботи (метод проблемного викладу матеріалу, евристичної бесіди, мозкової атаки, прийоми семантизації, демонстрації, порівняння й аналізу);
- під час проведення лекції викладач повинен подавати протилежні (якщо вони існують) погляди на фахове поняття, ознайомлювати з різними дефініціями терміна й давати студентам змогу вибрати найбільш точну й зручну для застосування і запису до словничків;
- міцнішому запам'ятовуванню нового матеріалу сприяє використання наочних і технічних засобів навчання (таблиць, схем, графіків, малюнків) і самостійне складання студентами таблиць і схем під час конспектування лекційного матеріалу;
- глибше засвоєння професійних понять забезпечує застосування викладачем термінологічних словників і довідників з метою самостійного відшукування майбутніми вчителями-словесниками термінів, найбільш важких для засвоєння [1: 458].

Робота з удосконалення вмінь і навичок професійного спілкування логічно продовжується на практичних і семінарських заняттях, що передбачають закріплення фахових знань шляхом виконання вправ і завдань, підготовки повідомлень і доповідей, формування вмінь роботи з термінологічними словниками, вживання фахових термінів під час побудови висловлювань професійної тематики. Під час проведення практичних занять активно застосовуються вправи різних типів, ділові ігри, прийоми заповнення таблиці і складання схем, термінологічні диктанти, кросворди.

Удосконаленню комунікативної компетенції студентів-філологів сприяє дотримання таких положень:

- робота з розвитку професійного мовлення повинна бути систематичною й послідовною;
- під час опрацювання фундаментальних понять і термінів, що є предметом вивчення різних дисциплін (напр., терміни *метод*, *мова*, *мовлення*, *мовленнєва помилка* тощо), обов'язково проводити актуалізацію опорних знань студентів;
- активно впроваджувати форми роботи, що сприяють розвиткові усного професійного мовлення майбутніх учителів і стимулюють їх до побудови висловлювань з використанням фахової термінології;
- проводити контроль за правильністю й точністю вживання студентами термінології, слідкувати за культурою та проводити аналіз їхнього професійного мовлення.

Важливим напрямом роботи з удосконалення комунікативної компетенції студентів на практичних заняттях є застосування вправ. Основна їх мета полягає у збагаченні професійного словника студентів термінологічною лексикою дисципліни та формуванні вмінь її вживання у сфері професійної комунікації, підвищенні культури мовлення майбутніх учителів-словесників.

Так, для самостійної підготовки студентів до практичного заняття з теми “Методи навчання та їх класифікація в дидактиці” й закріплення понять “метод навчання”, “класифікація методів навчання” студентам можна запропонувати виконати такі завдання комунікативно-когнітивного й аналітичного характеру:

1. Ознайомтеся зі схемою “Структура методів навчання” (Бондар В.І. Дидактика. – К.: Либідь, 2005. – 264с.) та підготуйтеся до повідомлення з теми “Методи навчання та їх структура”.
2. Користуючись педагогічним, психологічним словниками, дайте визначення термінам: метод навчання, дискусія, сократична бесіда, навчальна гра, прийом навчання, аналіз, синтез, дедукція, індукція, мозкова атака.
3. У чому полягає проблема класифікації методів навчання в дидактиці? Які класифікації методів вам відомі? Яка з них є найбільш повною й ґрунтовною? Поясніть свій вибір.

Ці вправи забезпечують поглиблення отриманих на лекції знань шляхом опрацювання навчальної та наукової літератури, роботи з педагогічними словниками, акцентують увагу студентів на проблемних питаннях теми. Водночас підготовка повідомлень сприяє формуванню вмінь вживати педагогічні терміни у фахових текстах, розвиває професійне мовлення майбутніх учителів-словесників.

Практичне заняття варто розпочати розглядом ключових питань із теми щодо сутності поняття “метод” і “прийом” в дидактиці, аналізу різних їх визначень. У межах аудиторної роботи студентам пропонується виконати такі завдання:

1. У чому полягає різниця між методом і прийомом навчання в школі? Проілюструйте на прикладах.
2. Чи можна вважати аналіз, синтез, дедукцію та індукцію методами навчання? Обґрунтуйте свою думку і проілюструйте її на матеріалі вивчення однієї з тем шкільного курсу української мови.
3. Який зміст укладається в поняття “інтерактивні методи навчання”, “активні методи навчання”, “імітаційні методи навчання”. Що спільного й відмінного вони мають? Які можливості застосування названих методів у практиці навчання української мови. Наведіть приклад застосування мозкової атаки під час опрацювання теми “Дієприкметник” у 7 класі.
4. Чим зумовлена велика кількість класифікацій методів навчання в педагогіці? Яка з них є, на вашу думку, найбільш повною? Обґрунтуйте. Чи можна вважати вибрану вами класифікацію досконалою?

Ці завдання забезпечують закріплення основних понять з теми заняття та розгляд найбільш актуальних і проблемних питань щодо методів навчання та їх класифікації.

Розвиткові усного професійного мовлення значною мірою сприяють семінарські заняття, на яких студенти вчаться дискутувати, висловлювати власне бачення актуальних питань педагогічної науки, залучаються до обміну думками під час вирішення проблеми. Призначенням **семінарських занять і спецсемінарів** є навчити студентів працювати з навчальною й навчально-методичною літературою, сформуванню умінь й навички фахового мовлення, застосування в ньому спеціальної термінології. Так, на семінарському занятті з педагогіки “Актуальні проблеми вітчизняної педагогічної науки” студенти готуються до промови на одну із запропонованих викладачем тем:

1. Шляхи удосконалення мовної освіти в школах України.
2. Проблеми сучасної освіти в умовах Болонського процесу.
3. Нові технології та можливості їх застосування в школі.
4. Шляхи формування творчої особистості учня в умовах сучасної школи.
5. Концептуальні положення теорії розвивального навчання.

Такі заняття стимулюють розвиток усного як монологічного, так і діалогічного професійного мовлення, сприяють збагаченню його новаційною педагогічною термінологією. Важливим прийомом активізації уваги майбутніх словесників на

новаційних фахових поняттях і термінах на семінарських заняттях є прийом “оживлення рефератів і доповідей”. Під час висвітлення питань із теми заняття студенти мають змогу переривати доповідь, ставити додаткові питання, ініціювати дискусію, зупиняючись на найбільш цікавих або невідомих їм поняттям з метою їх глибшого аналізу.

Лабораторні заняття передбачають розв’язання окремих фахових проблем. Мета лабораторних занять, – як стверджують Т.Донченко та В.Мельничайко, – формування у студентів первинних професійних умінь і навичок на основі теоретичних відомостей, одержаних на лекціях і практичних заняттях, оволодіння методами педагогічних досліджень [2: 64]. На таких заняттях доречним є поділ студентів на проблемні групи, що працюють над розв’язанням одного із запропонованих викладачем завдань. Результати роботи проблемних груп можуть бути використані під час проходження виробничої практики, у подальшій професійній діяльності. Ця форма роботи передбачає також аналіз передового досвіду викладання української мови в школі, спостереження й аналіз уроків учителів та студентів-практикантів. Так, на лабораторному занятті з теми “Культура педагогічного спілкування” (дисципліна “Основи педагогічної майстерності, II курс”) студенти аналізують мовлення вчителя-словесника за відеозаписом, працюють над розробкою рекомендацій щодо його вдосконалення, знаходять у педагогічних текстах фахові терміни й визначають доречність їх уживання, розробляють фрагменти уроків української мови та розв’язують професійно орієнтовані завдання проблемного характеру.

Наведемо зразки завдань.

1. Ознайомтеся з відеозаписом уроку української мови. Проаналізуйте мовлення вчителя-словесника. Які фахові терміни він уживав під час проведення уроку? Розробіть рекомендації вчителю щодо вдосконалення його професійного мовлення.
2. У чому полягає специфіка фахового мовлення вчителя української мови. Які терміни йому притаманні? Назвіть жанрові різновиди фахового мовлення вчителя-словесника.
3. Розробіть індивідуальну бесіду вчителя української мови з батьками невстигаючого учня, намагаючись уживати професійні терміни. Назвіть вимоги до бесіди як жанрового різновиду усного професійного мовлення вчителя-словесника.
4. Розробіть фрагмент уроку української мови, на якому ви застосовуєте метод лекції для пояснення нового матеріалу. Які лінгвістичні терміни ви вжили у структурі лекції?

Пропоновані вправи вдосконалюють вміння й навички студентів уживати педагогічну лексику, сприяють її активізації під час проведення фрагментів уроків, розв’язання проблемних завдань, розвивають педагогічне мовлення студентів, вчать зіставляти педагогічні поняття, перекладати й редагувати їх визначення, удосконалюють навички роботи з педагогічними словниками.

Так, на заняттях із “Культури мовлення” студентам можна запропонувати підготувати повідомлення з тем:

1. Професійний термін у структурі стилістично обмеженої лексики української мови.
2. Структура професійної лексики вчителя-словесника.
3. Критерії культури фахового мовлення вчителя української мови.
4. Основні поняття й завдання сучасного термінознавства.
5. Напрями термінографії в Україні. Термінологічні словники та їх будова.

Цей вид навчальної діяльності забезпечує розвиток умінь готувати самостійні повідомлення з питань культури мовлення вчителя-словесника й удосконалює навички аналізу професійної літератури.

Великого значення для розвитку комунікативної компетенції студентів-філологів ми надаємо також **самостійній роботі** (з підручником, навчально-методичною, словниковою й довідковою літературою) (О.Біляєв, І.Олійник, М.Пентиліук, О.Текучов та ін.). На лекції

викладач повинен давати вказівки студентам стосовно організації самостійної роботи, джерел поповнення й систематизації знань, отриманих на аудиторних заняттях. Використання цієї форми дає можливість студентові багаторазово опрацювати матеріал у доступному для нього темпі, що максимально забезпечує індивідуалізацію й особистісну орієнтацію навчального процесу.

Так, із дисципліни “Культура мовлення” (II курс) для самостійного виконання можна запропонувати студентам такі завдання:

1. Як впливає ситуація спілкування на мовлення та його культуру. Прослідкуйте за мовленням одного з ваших однокурсників на заняттях і на перерві. В якій із цих комунікативних ситуацій він (вона) вживає фахову лексику? Чим це можна пояснити? Розробіть пам’ятку для однокурсників про дотримання культури професійного спілкування.
2. Як співвідносяться поняття *мова* і *мовлення* в лінгвістиці? У чому полягає зв’язок між ними? Чим вони різняться? Випишіть визначення цих понять зі словника з культури мовлення (Л.Струганець. Культура мови. Словник термінів. – Тернопіль, 2000).
3. Утворіть із поданих термінів синонімічні пари та дайте їм визначення: *мовна поведінка, кліше, кодифікація, стереотип, лінгвістична компетенція, мовна діяльність, багатство мови, штамп, нормалізація, володіння мовою, різноманітність мови, формування мовної особистості, мовне виховання, стандартизація*. Чим можна пояснити наявність термінів-синонімів в українській мові?
4. Яку структуру має поняття “ситуація спілкування”. Представте її схемою родовидових відношень понять. Дайте визначення терміна “ситуація спілкування” та видовим поняттям, що входять до його складу.
5. Визначте, чи є лексеми *чистота мови, образність мови, багатство мови, точність мови, емоційність мови* термінологічними одиницями. Аргументуйте свою думку.

Подібні завдання розвивають уміння проводити спостереження за власним і чужим педагогічним мовленням, удосконалюють навички аналізу професійного мовлення, його контролю й самоконтролю, сприяють підвищенню культури професійного мовлення студентів-філологів.

Індивідуальні заняття [1] покликані корегувати процес засвоєння студентами фахових знань. Вони максимально забезпечують особистісну орієнтацію навчального процесу, оскільки дозволяють викладачеві проводити індивідуальну корекцію мовлення. Водночас ця форма роботи розвиває в майбутніх філологів навички контролю й самоконтролю за якістю фахової освіти, сприяє розвитку мотивації навчання та самостійності в роботі. Індивідуальні заняття надають також великі можливості для розвитку творчих здібностей студентів шляхом виконання ними індивідуальних завдань науково-дослідницького й пошуково-творчого характеру: розробка конспектів уроків, аналіз передового педагогічного досвіду, аналіз праць лінгводидактичної тематики, дослідження актуальних питань лінгводидактичної науки тощо.

Отже, одним із шляхів удосконалення комунікативної компетенції майбутніх учителів-словесників є застосування різних форм роботи у вищій школі: від класичної лекції до індивідуальних занять. Крім того, запровадження кредитно-модульної системи вимагає, у свою чергу, оновлення змісту й підходів до організації навчально-виховного процесу у вищій школі. Перспективною залишається розробка методики індивідуальних та самостійних занять, визначення нових форм проведення лекційних, практичних та лабораторних занять у ВЗО тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексюк А. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. Підручник для студентів, аспірантів та молодих викладачів вищих навчальних закладів. – К.: Либідь, 1998. – 560с.

2. Донченко Т, Мельничайко В. Програма з методики української мови для вищих педагогічних навчальних закладів // Українська мова і література в школі. – 2002. – №5. – с.64-67; №6. – с.53-55.
3. Пехота О.М., Старєва А.М. Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя: Монографія. – Миколаїв: Вид-во “Ілліон”, 2005. – 272с.

УДК 378.147.111

Н.А. Воропай

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

У статті розкриваються психолого-педагогічні аспекти організації самостійної роботи студентів, роль і місце даного виду роботи у підготовці майбутнього фахівця початкової ланки освіти відповідно до вимог Болонської декларації.

In the article are discovered the psychological and pedagogical aspects of organization independent students' work, a role and a place of the given kind of work in the preparation of future expert of primary education according to requirements of the Bologna declaration.

Постановка проблеми. У зв'язку з входженням України до європейського освітнього простору, запровадження принципів Болонського процесу, освіта стає невід'ємною складовою навчання впродовж усього життя, що змінює пріоритети вищої освіти. Якщо раніше головним було засвоєння знань, умінь, навичок студентами, то зараз пріоритетним стає професійна компетентність, ерудиція, індивідуальна творчість, самостійний пошук знань і потреба в їх удосконаленні, висока культура особистості, мобільність і конкурентоспроможність.

При цьому змінюється й організація самостійної роботи студентів, що спрямована на розвиток їх внутрішньої потреби до самонавчання, самореалізації.

Самостійна робота студента є важливою складовою у підготовці кваліфікованого фахівця, конкурентоспроможного на ринку праці, здатного до компетентнісної професійної діяльності на рівні світових стандартів.

Категорія самостійності завжди була об'єктом уваги з боку дидактики і психології. Так, визначенню поняття самостійної роботи присвячені публікації А.Алексюка, В.Єсіпова, В.Козакова, П.Підкасистого та ряду інших учених. Класифікація самостійної роботи здійснена в працях Г.Асонова, І.Малкіна, В.Онищука, Г.Усової. У загальнодидактичному плані проблема самостійної роботи студентів досліджувалася В.Вергасовим, В.Козаковим, Н.Кузьміною, М.Нікандровим, П.Підкасистим, М.Піскуновим. Питанню організації самостійної роботи в навчальному процесі вищої школи присвячували свої праці провідні вчені-педагоги, а саме: В.Атаманюк, В.Буряк, Л.Головка, Р.Гуревич, Є.Заїка, І.Лебединський, О.Рогова та інші.

На думку вчених, самостійна робота студентів сприяє формуванню самостійності, ініціативності, дисциплінованості, точності, почуття відповідальності, необхідних майбутньому фахівцю в навчанні та професійній діяльності.

У зв'язку з цим *метою статті* є розкриття психолого-педагогічних аспектів організації самостійної роботи студентів в умовах Болонського процесу, визначення ролі та місця даного виду роботи у підготовці майбутнього фахівця.

В умовах сьогодення спостерігається зміна співвідношення між аудиторною та самостійною роботою. Зокрема, відбувається значне скорочення аудиторних занять. Перш за все, це пов'язано з бюджетом навчального часу студентів денної форми навчання на самостійну роботу. Як зазначає І.Грудакова, раніше виходили зі співвідношення 6:4, що передбачало 6 годин щоденних аудиторних занять і 3-4 години позааудиторних. Однак, на